

УДК 334.722:338.432

JEL Classification: Q13

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910098>

О.В. АЛЕКСЄЄВА, аспірант*

Підприємництво: сутність та особливості розвитку в аграрній сфері

Мета статті - проаналізувати погляди вітчизняних і зарубіжних науковців на сутність понять «підприємництво» та «підприємець», визначивши особливості розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері економіки.

Методика дослідження. Проведене дослідження ґрунтується на таких наукових методах: ретроспективного аналізу (еволюція становлення й розвитку понять «підприємець» і «підприємництво» у світовій та вітчизняній науці); еволюційний та історичний (для окреслення етапів розвитку теорії підприємництва); порівняльного аналізу (для визначення поняття «підприємець» залежно від функцій, які він виконує); синтезу (для представлення особливостей розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері); абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень та формулювання висновків).

Результати дослідження. Розглянуто сутність понять «підприємництво» та «підприємець», а також визначено особливості розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері. Встановлено, що підприємництво являє собою самостійну ініціативну діяльність, головним стимулом якої виступає прибуток. Охарактеризовано погляди науковців минулого і сучасності, які підкреслювали інноваційність як характерну рису підприємця. Розглянуто основи, на яких ґрунтується підприємницька діяльність.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо визначення сутності поняття «підприємництво». Визначено поняття «підприємець» залежно від функцій, які він виконує. Зображено етапи розвитку теорії підприємництва та ролі держави як регулятора підприємницького процесу.

Практична значущість. Окреслено особливості, що визначають підприємницьку діяльність в аграрному секторі. Наведено заходи, спрямовані на створення сприятливого інституціонального розвитку сільського підприємництва. Визначено необхідність розробки загальнодержавної програми розвитку аграрного підприємництва. Табл.: 1. Рис.: 3. Бібліогр.: 31.

Ключові слова: підприємництво; підприємець; теорії підприємництва; концепції підприємництва; аграрне підприємництво; інновації; інституціональний розвиток.

Алексєєва Ольга Вікторівна - аспірант відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: olga_alieksieieva@ukr.net

Постановка проблеми. Активізація підприємницької діяльності забезпечує динамізм розвитку національної економіки та виведення її на ринковий шлях. Створення нових робочих місць і впровадження інновацій, розвиток нових ринків та видів бізнесу, зростання податкових надходжень і грошових доходів населення у більшості країн світу відбуваються саме завдяки підприємницькій діяльності. Підприємництво є одним з основних факторів формування і розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки, будучи основою розвитку як окремих секторів економіки, так і держави загалом.

Для належного аналізу процесу функціонування чи розвитку суб'єктів економіки, а також закономірностей їх взаємодії в економічних відносинах важливе розуміння сутності та особливостей розвитку обраних об'єктів у конкретній сфері. Однак на сьогодні єдиноприйнятне визначення поняття «підприємництво» відсутнє, хоча питання згаданого виду діяльності завжди перебували у центрі уваги науковців. Саме тому вважаємо обрану проблематику актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємництво як економічне явище постійно перебуває у центрі уваги теоретиків і практиків. Значна увага до визначення суті і значення підприємництва в ролі явища, процесу, взаємодії суб'єктів задля задоволення соціально-економічних потреб людини приділена у працях Л. Васильєвої

* Науковий керівник - О.Г. Шпикуляк, доктор економічних наук, професор.
© О.В. Алексєєва, 2019

[4], П. Друкера [6], Г. Захарчина, Р. Кантільйона [28], Ф. Кене [8], Р. Коуза [10], Ю. Лупенка [22, 26, 27], Ю. Лопатинського [12], П. Макаренка [15], М. Маліка [16], Й. Петровича, Д. Рікардо [21], А. Сміта [25], А. Терехуха [20], О. Шпикуляка [30], Й. Шумпетера [31] та інших представників економічної думки минулого і сучасності. Незважаючи на ряд досліджень зарубіжних і вітчизняних учених у сфері розвитку підприємництва, вважаємо недостатньо повно розглянутими питання щодо сутності, особливостей розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері та її вплив на розвиток сільських територій.

Мета статті - проаналізувати погляди вітчизняних і зарубіжних науковців на сутність понять «підприємництво» та «підприємець», визначивши особливості розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері економіки.

Виклад основних результатів дослідження. У процесі визначення сутності поняття «підприємництво» варто зауважити, що у більшості літературних джерел цей термін трактується як ініціативна, самостійна діяльність фізичних і юридичних осіб, спрямована на одержання прибутку чи доходу та характеризується інноваційністю.

Важливим є те, що термін «підприємець» (фр. *entrepreneur*) з'явився у Всесвітньому словнику комерції, виданому в Парижі в 1923 р., де вказувалося, що підприємець - це особа, яка бере на себе зобов'язання з виробництва або будівництва об'єкта. З цього визначення можна зробити висновок, що підприємницька діяльність у процесі свого розвитку трактувалася по-різному залежно від особливостей економічного розвитку конкретної історичної епохи. Підприємництво виникло на певному етапі розвитку суспільства і пов'язано з якимось типом економічної системи [1].

Так, розуміння підприємництва і підприємця як посередника панувало ще в середні віки і вживалось у подвійному значенні:

- як організатор масових видовищ;
- як керівник певного виробничо-будівельного проекту.

В Європі у XVI-XVII ст. цей термін пов'язували з державним підрядом у сфері військових замовлень або будівництві фортифікаційних споруд. Відповідно до історичного розвитку підприємництва слід зазначити, що вагомий внесок у дослідження фено-

мену підприємництва протягом XVIII - XIX ст. здійснили відомі західні економісти А. Сміт, Ж. Б. Сей, А. Маршалл, Й. Шумпетер та ін.

У науковому вжитку термін «підприємець» започаткував Р. Кантільйон, а підприємництво визначив як функцію особливого роду, для якої характерний ризик. Необхідність теоретичного осмислення цього, як зазначають Й. Петрович, Г. Захарчин та А. Терехуха, була викликана потребою у чіткому розмежуванні бізнесу та інших видів праці [20].

Адам Сміт, перебуваючи під значним впливом Річарда Кантільйона, багато уваги приділяв роботодавцям, майстрам, купцям і підприємцям. Хоча йому була притаманна схильність до переоцінки значення праці й недооцінки бізнесу, в межах якого вона здійснювалася.

Як зазначає З. Варналії, підприємець, на переконання А. Сміта, це власник, який іде на економічний ризик заради реалізації певної комерційної ідеї та отримання прибутку. Підприємець планує, організовує виробництво та розпоряджається його результатами [3].

У XVIII ст. подальше осмислення поняття підприємництва здійснював французький економіст Жан Батіст Сей, який визначав підприємця як людину, яка організовує інших людей у рамках виробничої одиниці та знаходиться у центрі процесу виробництва і теорії розподілу. Ж. Б. Сей вважав, що підприємець - це економічний агент, який комбінує фактори виробництва (землю, капітал та працю). Альфред Маршалл ототожнював підприємництво з менеджментом. У фундаментальній праці «Принципи економіки» (1890 р.) він особливо наголосив на інноваційному моменті, а саме: на активній ролі самого підприємця у застосуванні нових машин і технологічних процесів [13].

Вважаємо, що інновації мають важливе значення у процесі не лише започаткування, а й здійснення підприємницької діяльності, оскільки це може привести до більш високих цінних ланцюжків продуктивності та технологічних змін, що у свою чергу стає підґрунтям більш широкого діапазону і вищої якості товарів і послуг.

Апогеєм у розробці теорії підприємництва стали праці австро-американського економіста й соціолога Йозефа Шумпетера, який теж підкреслив інноваційність як характерну рису підприємця. Він вказав на наявність у діяльності підприємця динамічної неви-

значеності і ризиків в економіці. Й. Шумпетер визнавав людину підприємцем до тих пір, поки він вводить інновацію. Людина, на його думку, втрачає статус підприємця в міру відхилення від своїх початкових функцій як тільки бізнес налагоджується і перетворюється в безперебійний, одноманітний, рутинний процес. Й. Шумпетер запропонував теорію «ефективної конкуренції» і динамічну концепцію економічних циклів, де їх послідовність розглядається як неминуча закономірність економічного зростання, а підприємництво - як специфічна функція, що реалізує нові комбінації природних, трудових, інтелектуальних та матеріально-технічних ресурсів. Її відсутність або недостатня реалізація загрожує суспільству деградацією.

За Й. Шумпетером, бути підприємцем - це «означає, робити не те, що роблять інші, й робити не так, як роблять інші» [31]. Це цілком актуально і в теперішніх умовах, оскільки неможливо здійснювати конкурентоспроможне виробництво без сучасних та креативних ідей. Вчений підкреслював, що інновація є дітищем підприємництва, а підприємець - творцем інновацій [31].

Реагуючи на потенційні нові ринки і шукаючи можливості для створення нових підприємств, продуктів і послуг, підприємці стимулюють інновації. З огляду на це підприємство можна розглядати як частину процесу переходу країн, які розвиваються, від економіки, що керується факторами, заснованої на природних ресурсах і некваліфікованій праці, на інноваційні економіки, які конкурують, надаючи нові унікальні продукти та послуги.

Підприємництво - це здійснення сміливих, важливих і складних проектів; це готовність взяти на себе ризик, пов'язаний з реалізацією нових ідей. Саме підприємство, яке асоціюється з поняттями «динамізм», «ініціатива», «сміливість», перетворює в реальність нові цікаві ідеї [14]. Не менш цікава точка зору В. Сизоненка про сутність і поняття підприємництва, під яким він розуміє розвиток інновативної ідеї в процесі самоорганізації та саморозвитку підприємства у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем його функціонування [24].

Учені М. Й. Малік та О. Г. Шпикуляк визначають підприємництво як самостійну ініціативну діяльність, спрямовану на одержання прибутку. Соціально-економічне значення

підприємницької діяльності базується на необхідності всебічного задоволення потреб суспільства [17]. Враховуючи наведене визначення, науковці Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» трактують підприємництво як сукупність економічних, історичних, соціальних та юридичних відносин, особливий метод господарської діяльності, що визначається підприємницьким середовищем, особистістю підприємця, стилем і типом його мислення та поведінки, історичними і психологічними аспектами [19]. Універсальність визначення поняття пояснюється тим, що підприємництво розглядається як ключовий фактор поліпшення економічного зростання у країнах, що розвиваються, та як важливий спосіб боротьби з проблемами, пов'язаними з бідністю.

Погоджуємося і з тим, що прибуток виступає головним стимулом підприємницької діяльності. Причому не лише символом успіху, а й матеріальною основою збільшення капіталу, розширення підприємницької діяльності. Разом із тим не менш важливими залишаються можливість самоствердження особистості та реалізація власних здібностей в одній із найскладніших сфер людської діяльності [18]. Таку ж думку простежуємо у працях А. В. Бусигіна, який визначає підприємництво як мистецтво ведення ділової активності та розумовий процес, який реалізується у формі ділового проектування. У професійному значенні, вважає дослідник, підприємництво потрібно розглядати як уміння організувати власний бізнес і достатньо успішно здійснювати функції, пов'язані з веденням власної справи [2].

Як організацію і здійснення сміливих, важливих і важких проектів визначають «підприємництво» й американські вчені, які разом з цим пов'язують підприємницьку діяльність із ризиком та веденням її під власну відповідальність. Натомість науковці західних країн вбачають в основі підприємництва особливий, новаторський, антибюрократичний стиль господарювання, що характеризується постійним пошуком нових можливостей, орієнтацією на інновації. При цьому важливе уміння привертати й використовувати для вирішення поставленої задачі ресурси з найрізноманітніших джерел [11].

Зважаючи на наведене вище, можна стверджувати, що підприємницька діяльність включає виробничу, комерційну, торговельну, закупівельну, посередницьку, інвестиційну, консультаційну, фінансову дія-

льності та надання послуг. Крім цього, важливо виокремити основи, на яких базується підприємницька діяльність. Як зазначає

С. В. Мочерний [18], підприємництво ґрунтується на базовій, організаційній і творчій засадах (рис. 1).

Рис. 1. Основи підприємницької діяльності за С. В. Мочерним

Джерело: Розроблено автором на основі [18].

Враховуючи історично сформоване еволюціонування категорії «підприємництво», а також його сучасне трактування, вважаємо за доцільне розглянути концепції підприємництва, які є способами пізнання та сукупностями ідей, положень про сутність підприємництва й підприємницької функції, а також їх змін у процесі еволюції економічної системи капіталізму [7; с. 19]. Учені виділяють чотири хвилі наукового осмислення феномену підприємництва залежно від розвитку практики підприємницької діяльності в конкретних історичних умовах (рис. 2):

1. Первинного накопичення капіталу та визначення ризику як основної функціональної характеристики підприємництва.

2. Виокремлення ідеї інновації та активності як його головної риси (основоположник - Й. Шумпетер).

3. Ведення діяльності в умовах принципової нестачі необхідної інформації. Зосередження уваги на особистих якостях підприємця, який є не «балансувальником» ринків, а їх перетворювачем і творцем; та особливій ролі підприємництва як регулюючої основи в економічній системі, що врівноважується.

4. Етап перенесення акценту на управлінський аспект. Функція підприємництва набуває свого трактування в межах інституційної економічної теорії. Підприємець стає суб'єктом, який здійснює вибір між контрактними відносинами вільного ринку і організацією фірми з метою заощадження трансакційних витрат.

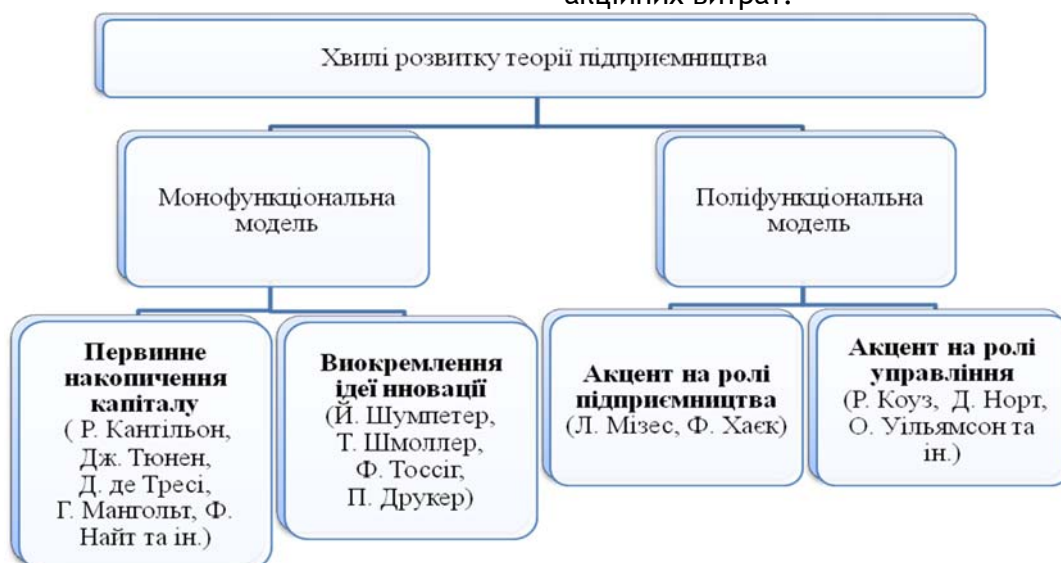

Рис. 2. Етапи розвитку теорії підприємництва

Джерело: Розроблено на основі досліджень і методологічних узагальнень автора.

Варто зауважити, що перші дві хвили за-
сновані на монофункціональній моделі, тоді
як третя і четверта є поліфункціональними.
Разом із тим «четверта хвиля» пов'язана та-
кож з переходом на міждисциплінарний рі-
вень аналізу проблем підприємництва.

Повертаючись до розкриття історичних
аспектів розвитку підприємництва, варто
зазначити, що упродовж останніх століть в
економічній думці активно розроблялася
його теорія. Головним напрямом економіч-
ної теорії і практики в XV-XVII ст. був мерка-
нтилізм, із розвитком якого усе більше ста-
ла цікавити особа промисловця. Ідеолог і
практик французького меркантилізму
Ж. Б. Кольбер вважав, що функції промис-
ловця полягають у збільшенні вкладень у
власні підприємства, застосуванні нових те-
хнічних прийомів і засобів, у забезпеченні
зниження цін, розширенні ринків збуту, збі-

льшенні виробництва і поліпшенні якості
продукції [4].

Таким чином, вважаємо, що підприємни-
цтво тісно пов'язано із поняттям «підпри-
ємець», оскільки його сутність розглядають
не лише як вид економічної діяльності, а й
особливих, притаманних лише певним осо-
бам-підприємцям особистісних характерис-
тик, які й перетворюють їх діяльність на
підприємницьку [23, с. 59].

Підприємець виступає основним господа-
руючим суб'єктом, який, завдяки наявності
певної сукупності рис, втілює у практику
функції підприємництва і за свою працю
отримує підприємницький дохід, мінімум -
прийнятний прибуток [7, с. 722]. Залежно
від функцій, що він виконує, можна виокре-
мити визначення поняття «підприємець»,
базуючись на думках представників еконо-
мічних шкіл і теорій (табл.).

Визначення поняття «підприємець» залежно від функцій, що він виконує

Представники економічних шкіл та теорій	Функція підприємця
Р. Кантільйон, Дж. Тюнен, Д. де Тресі, Г. Мангольт, Ф. Найт	Несення тягаря можливого ризику, невизначеності та відповідальності в процесі діяльності
Ф. Кене, Є. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо	Власник капіталу (фінансист, творець)
В. Рошер, Б. Гільдебрант	Управління капіталом і зайнятість продуктивною працею
Ж.-Б. Сей, Дж. С. Мілль	Організатор виробництва (не обов'язково власник)
Представники маржиналізму: Ф. Візер, Л. Вальрас, К. Менгер. Представники неокласичного напрямку: А. Маршалл, Ф. Хаєк та ін.	Менеджер
Л. Мізес, Ф. Хаєк, Й. Шумпетер, П. Друкер, Ф. Тоссиг, Г. Шмолер	Пошук можливостей та ініціативність, ліберальний характер підприємництва, готовність до ризику, відповідальність, орієнтація на ефективність та якість, створення нових ринкових можливостей, цілеспрямова- ність, прагнення до поінформованості
Р. Коуз, О. Уільямсон	Вибір між контрактними відносинами вільного ринку і організацією фірми з метою економії транзакційних витрат

Джерело: Розроблено на основі досліджень і методологічних узагальнень автора.

Опрацювання наукової літератури, публі-
кацій з досліджуваної проблеми дають підс-
тави стверджувати, що підприємництво - це
самостійна, ініціативна, на власний ризик та
відповідальність господарська діяльність,
яка побудована на інноваційній основі,
спрямована на одержання прибутку та необ-
хідність всебічного задоволення потреб су-
спільства. При цьому головним є наявність
особливого типу підприємця із новаторсь-
кими здібностями, який здатен до самореа-
лізації та саморозвитку впродовж життя. На
думку автора, вищенаведене визначення

найбільш повно окреслює економічно-
суспільну сутність підприємництва та його
основного суб'єкта - підприємця.

Підприємництво в аграрній сфері - скла-
дне та багатогранне явище, яке набуває різ-
них форм, що дозволяє організовувати під-
приємницьку діяльність конкретною особою
на конкретній території таким чином, щоб
якнайповніше використовувати ресурсну ба-
зу та отримувати максимальну вигоду. З ро-
звитком аграрного підприємництва держава
пов'язує проведення структурних змін на
селі, забезпечення впровадження реформ в

економіці та вирішення соціальних проблем українського села.

Досліджуючи аграрне підприємництво, варто виділити особливості, які відрізняють цей вид підприємницької діяльності від інших сфер, а саме: сезонність виробництва, вплив природних чинників, особливості відтворення і використання робочої сили, особливості виробничої структури, попит на сільськогосподарську продукцію та забезпечення продуктами харчування, обмеженість землі та залежність виробництва від неї, особливості бухгалтерського обліку.

Формування підприємництва на сільських територіях свідчить про наявність суттєвих перешкод. Як зазначає Б. І. Ковалюк, реформи, що здійснюються, не завжди відповідають рівню розвитку підприємництва; відбувається надмірне збільшення невизначеності підприємницької діяльності за рахунок домінування умов трансформаційних процесів в економіці; обмеження свободи підприємницької діяльності внаслідок недосконалості інституційного середовища підприємництва [9]. Тому підприємництво на селі потребує стабільної підтримки та розробки ефективних стратегій його розвитку.

Для створення сприятливого інституційного розвитку сільського підприємництва

важно необхідно провести першочергові заходи, спрямовані на [29]:

1. Завершення інституціоналізації приватної власності в частині формування інституційних норм капіталізації землі.

2. Удосконалення цінового механізму щодо забезпечення справедливого перерозподілу доходів між учасниками продуктового ланцюга.

3. Забезпечення функціональності ринкової інфраструктури й подолання асиметрії у поширенні інформації на виробників сільськогосподарської продукції.

4. Підвищення соціальних стандартів сільського розвитку і формування соціального капіталу.

Звідси можна сподіватися, що проведені заходи дадуть можливість активізувати підприємницьку, інноваційну та організаційну діяльність сільського населення України.

Вважаємо за необхідне зазначити і роль держави у контексті регулювання процесу підприємництва, яку, залежно від конкретної ситуації, можна розглядати як прискорювача підприємницького процесу та його стороннього спостерігача, так і стримувача розвитку підприємництва (рис. 3) [5].

Рис. 3. Роль держави як регулятора підприємницького процесу

Джерело: Розроблено автором на основі [5].

Залишаючись провідною сферою підприємницької діяльності на селі, аграрне підприємство повинно розширювати свій позитивний вплив на сільський розвиток як потенційно зростаюча галузь, вагома складова його економічних і фінансових дже-

рел. З цією метою актуальною залишається розробка й реалізація загальнодержавної програми розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки [10]. Однаково важливим, вважаємо, необхідність розробки програм навчання підприємців та започатку-

вання шкіл з управління підприємництвом, які могли б стати платформою як для започаткування власної справи, так і для майбутнього обміну досвідом між суб'єктами підприємницької діяльності.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Підприємницька діяльність в аграрному секторі економіки спрямована на створення умов для забезпечення розвитку економіки, реалізації прав і свобод громадян, узгодження інтересів груп у суспільстві та забезпечення соціального розвитку сільських територій.

2. Основна більшість науковців визначає підприємництво як самостійну ініціативну діяльність, спрямовану на отримання прибутку. У західних країнах підприємництво являє собою стиль господарювання, в основу якого покладено пошук нових можливостей, інноваційність діяльності та уміння залучати і використовувати різноманітні

джерела ресурсів для вирішення поставлених завдань.

3. Прибуток виступає головним стимулом підприємницької діяльності, яка ґрунтується на базовій, організаційній та творчій основах. Найбільш повно економічно-суспільна сутність підприємництва характеризується наявністю підприємця-новатора та побудовою його діяльності на інноваційній основі.

4. Підприємництво на сільських територіях характеризується наявністю суттєвих перешкод, які гальмують його розвиток. Для вирішення назрілих проблем надзвичайно важливо створити сприятливе інституціональне середовище, яке дозволить активізувати процес аграрного підприємництва. Разом із тим вважаємо за доцільне залучити державу в ролі прискорювача процесу розвитку підприємницької діяльності, особливо в аграрній сфері.

Список бібліографічних посилань

1. Блинов А. О., Шапкин И. Н. Малое предпринимательство: теория и практика. Москва : Изд.-торг. корпорация «Дашков и К», 2003. 356 с.
2. Бусыгин А. В. Предпринимательство. Основной курс : учебник для вузов. Москва : ИНФРА-М, 1998. 608 с.
3. Варналій З. С., Сизоненко В. О. Основи підприємницької діяльності : підручник для учнів 10-11 кл. Київ : Знання України, 2004. 404 с.
4. Васильєва Л. М. Поняття і сутність підприємництва. Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. 2010. № 1. С. 175-178.
5. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное : учеб. пособие. Москва : Консалтбанк, 2002. 704 с.
6. Друкер П. Ф. Бизнес и инновации / пер. с англ. Москва : Вильямс, 2007. 432 с.
7. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
8. Кенз Ф., Тюрго А. Р. Ж., Дюпон П. С. де Немур. Физиократы. Избранные экономические произведения. Москва : Эксмо, 2008. 1200 с.
9. Ковалюк Б. І. Проблеми розвитку сільського підприємництва в Україні. Економіка АПК. 2010. № 2. С. 130-134.
10. Коуз Р. Фирма, рынок и право / пер. с англ. Москва : Новое издательство, 2007. 224 с.
11. Лапуста М. Г. Предпринимательство : учебное пособие. Москва : ИНФРА, 2002. 224 с.
12. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади : монографія. Чернівці : Рута, 2006. 344 с.
13. Мадзігон В. Історичний розвиток підприємництва та основні функції підприємництва. Молодь і ринок. 2012. № 2 (85). 2012. С. 46-52.
14. Мадзігон В. В., Вачевський М. В. Основи підприємництва та підготовка підприємців у системі економічної освіти : навч. посіб. для учнів 10-11 класів і студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. Вачевського. Київ : Педагогічна думка, 2011. 312 с.
15. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 682 с.
16. Малік М. Й. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України. Економіка АПК. 2015. № 8. С. 5-14.

References

1. Blinov, A.O. (2003). *Maloe predprinimatelstvo: teoriya i praktika [Small business: theory and practice]*. Moscow: Dashkov i K [In Russian].
2. Busygin, A.V. (1998). *Predprinimatelstvo [Entrepreneurship]*. Moscow: INFRA-M [In Russian].
3. Varnalii, Z.S. & Syzonenko, V.O. (2004). *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti [Fundamentals of business activity]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [In Ukrainian].
4. Vasileva, L.M. (2010). Poniattia i sutnist pidpriemnytsstva [The concept and essence of entrepreneurship]. *V isnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*, 1, pp. 175-178 [In Ukrainian].
5. Gerchikova, I.N. (2002). *Regulirovanie predprinimatelskoj dejatel'nosti: gosudarstvennoe i mezhhfirmennoe [Regulation of entrepreneurial activity: state and inter-firm]*. Moscow: Konsaltbankir [In Russian].
6. Druker, P.F. (2007). *Biznes i innovacii [Business and innovation]*. (Trans.). Moscow: Viljams [In Russian].
7. Mochernyi, S.V. (Ed.). (2001). *Ekonomichna entsyklopediia: u 3 t. [Economic encyclopedia: 3 volumes]*. Kyiv: Akademiia [In Ukrainian].
8. Kenje, F., Tjurgo, A.R.Zh., & Djupon de Nemur, P.S. (2008). *Fiziokraty. Izbrannye jekonomicheskie proizvedeniya [Physiocrats. Selected economic works]*. Moscow: Jeksmo [In Russian].
9. Kovaliuk, B.I. (2010). Problemy rozvytku silskoho pidpriemnytsstva v Ukraini [Problems of development of rural entrepreneurship in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 130-134 [In Ukrainian].
10. Kouz, R. (2007). *Firma, rynek i pravo [Firm, market and law]*. (Trans.). Moscow: Novoe izdatelstvo [In Russian].
11. Lapusta, M.G. (2002). *Predprinimatelstvo [Entrepreneurship]*. Moscow: INFRA [In Russian].
12. Lopatynskiy, Yu.M. (2006). *Transformatsiia ahrarnoho sektora: instytutsionalni zasady [Agrarian sector transformation: institutional framework]*. Chernivtsi: Ruta [In Ukrainian].
13. Madzhigon, V. (2012). Istorychnyi rovytok pidpriemnytsstva ta osnovni funktsii pidpriemnytsstva [Historical development of entrepreneurship and basic functions of entrepreneurship]. *Molod i rynek*, 2 (85), pp. 46-52 [In Ukrainian].
14. Madzhigon, V.V. & Vachevskiy, M.V. (2011). *Osnovy pidpriemnytsstva ta pidhotovka pidpriemtsiv u systemi ekonomichnoi osvity [Fundamentals of entrepreneurship and entrepreneurship training in the economic education system]*. Vachevskiy M.V. (Ed.). Kyiv: Pedahohichna dumka [In Ukrainian].

17. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2006. № 4. С. 3-10.
18. Мочерний С. В. Основи економічної теорії : підручник. Тернопіль: АТ «ТАРНЕКС», 1993. 686 с.
19. Основи аграрного підприємництва: наукове видання / П. Т. Саблук та ін. ; за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. 582 с.
20. Петрович Й. М., Захарчин Г. М., Теребух А. А. Організація підприємництва в Україні : навч. посіб. Львів : Оскар, 2000. 320 с.
21. Рикардо Давид. Начала политической экономии и налогового обложения / пер. с англ. ; предисл. П. Ключкина. Москва : Эксмо, 2016. 1040 с. (Великие экономисты).
22. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / [Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
23. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 430 с.
24. Сизоненко В. Теорія підприємництва: здобутки і проблеми дослідження. *Економіка України*. 2002. № 9. С. 45-51.
25. Смит Адам. Исследование о природе и причинах богатства народов / пер. с англ. П. Ключкина. Москва : Эксмо, 2016. 1056 с. (Великие экономисты).
26. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 50 с.
27. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.
28. Струве П. Б., Кантільон Ричард. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : [в 86 т]. Санкт-Петербург, 1890-1907 (82 т. и 4 доп.).
29. Шпикуляк О. Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка. *Економіка АПК*. 2010. № 4. С. 150-157.
30. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82.
31. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Москва : Прогресс, 1982. 199 с.
15. Makarenko, P.M. (2005). *Modeli ahrarnoi ekonomiky [Models of agrarian economy]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
16. Malik, M.Y. (2015). Perspektivyvy rozvytku pidpriemnytskoi diialnosti na silskykh terytoriakh Ukrainy [Prospects for the development of entrepreneurship in rural Ukraine]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 5-14 [In Ukrainian].
17. Malik, M.Y. & Shpykuliak, O.H. (2006). Rozvytok pidpriemnytsva v ahrarnomu sektori ekonomiky [Entrepreneurship development in the agricultural sector of economy]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 3-10 [In Ukrainian].
18. Mochernyi, S.V. (1993). *Osnovy ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory]*. Ternopil: TARNEKS [In Ukrainian].
19. Sabluk, P.T. et al. (2000). *Osnovy ahrarnoho pidpriemnytsva [Fundamentals of agrarian entrepreneurship]*. Malik M.Y. (Ed.). Kyiv [In Ukrainian].
20. Petrovych, Y.M., Zakharchyn, H.M., & Terebukh, A.A. (2000). *Orhanizatsiia pidpriemnytsva v Ukraini [Organization of entrepreneurship in Ukraine]*. Lviv: Oskar [In Ukrainian].
21. Rikardo, D. (2016). *Nachala politicheskoy jekonomii i nalogovogo oblozhenija [Beginning of political and tax taxation]*. Kljukina P. (Trans.). Moscow: Jeksmo [In Russian].
22. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Malik, M.Y., et al. (2017). *Rozvytok malykh ahrarnykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist [Development of small agrarian enterprises in a market institutional environment: indicators and effectiveness]*. Shpykuliak O.H. (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
23. Lupenko, Yu.O., et al. (2016). *Rozvytok pidpriemnytsva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt [Development of Entrepreneurship and Cooperation: Institutional Aspect]*. Kyiv [In Ukrainian].
24. Syzonenko, V. (2002). *Teoriia pidpriemnytsva: zdobutky i problemy doslidzhennia [The theory of entrepreneurship: achievements and problems of research]*. *Ekonomika Ukrainy*, 9, pp. 45-51 [In Ukrainian].
25. Smit, A. (2016). *Issledovanie o prirode I prichinah bogatstva narodov [Study on the nature and causes of wealth of people]*. Kljukina P. (Trans.). Moscow: Jeksmo [In Russian].
26. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2013). *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytsva i kooperatsii v silskomu hospodarstvi na period do 2020 roku [Strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture till 2020]*. Malik M.Y. (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
27. Lupenko, Yu.O. & Mesel-Veseliak, V.Ya. (Eds.) (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period up to 2020]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
28. Struve, P.B. & Kantilon, R. (1890-1907). *Jenciklopedicheskij slovar Brokgauza i Efrona: v 86 t. (82 t. i 4 dop.) [Encyclopaedic dictionary of Brockhaus and Efron: 86 volumes (82 volumes and 4 add.)]*. Sankt-Peterburg [In Russian].
29. Shpykuliak, O.H. (2010). *Instytutsionalne zabezpechennia rozvytku ta rehuliuвання ahrarnoho rynku: analitichna otsinka [Institutional support of development and regulation of the agrarian market: analytical evaluation]*. *Ekonomika APK*, 4, pp. 150-157 [In Ukrainian].
30. Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Y. (2019). *Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytsva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in agrarian sector of economy: methodical aspect]*. *Ekonomika APK*, 6, pp. 73-82 [In Ukrainian].
31. Shumpeter, J. (1982). *Teorija jekonomicheskogo razvitiya (issledovanie predprinimatel'skoj prybyli, kapitala, kredita, procenta i cikla konjunktury) [Theory of economic development (study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and the business cycle)]*. Moscow: Progress [In Russian].

Aliksieieva O.V. Entrepreneurship: an essence and development features in the agrarian sector

The purpose of the article is to analyse the views of domestic and foreign scientists on an essence of concepts of "entrepreneurship" and "entrepreneur" defining features of the development of entrepreneurial activity in the agrarian sector of economy.

Research methods. The research is based on the following scientific methods: retrospective analysis (evolution of the formation and development of concepts of "entrepreneur" and "entrepreneurship" in the world and domestic science); evolutionary and historical (to outline the stages of development of entrepreneurship theory); comparative analysis (to define the concept of "entrepreneur" depending on functions performed by him); synthesis (to represent features of the development of entrepreneurial activity in the agricultural sector); abstract-logical (for theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. Essence of the concepts of “entrepreneurship” and “entrepreneur” was examined as well as features for the development of entrepreneurial activity in the agrarian sector. It was established that entrepreneurship is an independent initiative activity, the main incentive of which is profit making. The views of scholars of the past and present who emphasized innovativeness as a characteristic feature of the entrepreneur were characterized. The article considers the basics of entrepreneurial activity.

Elements of scientific novelty. Theoretical provisions concerning definition of the essence of the concept of “entrepreneurship” were further developed. The concept of “entrepreneur” has been defined depending on functions performed by him. Stages of the development of the theory of entrepreneurship and role of the state as a regulator of the entrepreneurial process were presented.

Practical significance. Features defining entrepreneurial activity in the agrarian sector were outlined. Measures aimed to provide favourable institutional development of rural entrepreneurship were highlighted. Necessity of development of the national program on the development of agrarian enterprises was determined. Tabl.: 1. Figs.: 3. Refs.: 31.

Keywords: entrepreneurship; entrepreneur; entrepreneurship theory; concepts of entrepreneurship; agrarian entrepreneurship; innovations; institutional development.

Aliksieieva Olha Viktorivna - postgraduate student of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics” (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: olga_alieksieieva@ukr.net

Алексеева О.В. Предпринимательство: сущность и особенности развития в аграрной сфере

Цель статьи - проанализировать взгляды отечественных и зарубежных ученых на сущность понятия «предпринимательство» и «предприниматель», определив особенности развития предпринимательской деятельности в аграрной сфере экономики.

Методика исследования. Проведенное исследование основывается на таких научных методах: ретроспективного анализа (эволюция становления и развития понятий «предприниматель» и «предпринимательство» в мировой и отечественной науке); эволюционный и исторический (для определения этапов развития теории предпринимательства); сравнительного анализа (для определения понятия «предприниматель» в зависимости от функций, которые он выполняет); синтеза (для представления особенностей развития предпринимательской деятельности в аграрной сфере); абстрактно-логический (для теоретических обобщений и формулирования выводов).

Результаты исследования. Исследована сущность понятий «предпринимательство» и «предприниматель», а также определены особенности развития предпринимательской деятельности в аграрной сфере. Установлено, что предпринимательство является самостоятельной инициативной деятельностью, главным стимулом которой выступает прибыль. Охарактеризованы взгляды ученых прошлого и современности, которые подчеркивали инновационность как характерную черту предпринимателя. Рассмотрены основы, на которых основывается предпринимательская деятельность.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические положения по определению сущности понятия «предпринимательство». Определено понятие «предприниматель» в зависимости от функций, которые он выполняет. Изображены этапы развития теории предпринимательства и роли государства как регулятора предпринимательского процесса.

Практическая значимость. Выделены особенности, определяющие предпринимательскую деятельность в аграрном секторе. Приведены меры, направленные на создание благоприятного институционального развития сельского предпринимательства. Определена необходимость разработки общегосударственной программы развития аграрного предпринимательства. Табл.: 1. Илл.: 3. Библиогр.: 31.

Ключевые слова: предпринимательство; предприниматель; теории предпринимательства; концепции предпринимательства; аграрное предпринимательство; инновации; институциональное развитие.

Алексеева Ольга Викторовна - аспирант отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)
E-mail: olga_alieksieieva@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 18.09.2019 р.

Фахове рецензування: 20.09.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Алексеева О. В. Підприємництво: сутність та особливості розвитку в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 98 – 106.

* * *